

Horitzó: estendre el català des de l'escola

Entrevista a Joaquim Arenas i Sampera

AGNÈS TODA

Avui parlem amb un dels impulsors de l'escola catalana: el mestre i pedagog Joaquim Arenas i Sampera (Mataró, 1938). A les seves espatlles hi ha el pes de la immersió lingüística. Una tasca, de ben segur, gens fàcil, però sí molt positiva per a la llengua. Els nombrosos premis que ha rebut així ho palesen. Ens desplaçem a casa seva per parlar amb ell, amb tranquil·litat, d'aquest tema i d'altres. Comencem.

Ens trobem en un moment crucial per a la nostra història. Quin paper hi té el català?

El català és vital perquè és l'ànima de la nació. I tota aspiració d'una nació és poder arribar a tenir un estat propi, la sobirania plena. Per tant, la llengua és la que dóna el sentit de pertinença a la comunitat, a la nació. Modernament han sorgit certs agents que diuen que no hem d'exagerar, que es pot fer un estat sense tenir en compte la llengua. Però això és una premissa absolutament sense fonament, perquè crec que no ens hem de basar solament en la part diguem-ne de benestar social. La nació s'ha de basar en allò que ens fa «ser». Si no tenim allò que ens fa ser, com és la llengua, com són els costums, com és el dret, com és la cultura, com és la nostra història mateixa, com podem tenir sentit de pertinença? Per tant, la llengua és la identificació de la nació i hi representa un paper primordial.

Potser la nostra genuïtat és que sigui així. En altres casos, com el del País Basc, per exemple, la identificació amb la llengua potser no és tan necessària?

No ho sé, si no ho és, de necessària. Allà també s'han marcat com a objectiu assolir que tothom qui sigui basc, ho sigui plenament amb la llengua. El que passa és que, tal com estan les circumstàncies, amb la dictadura franquista i amb tots els problemes que han tingut amb l'alliberament nacional, durant aquesta democràcia que tenim, aquest projecte ha topat amb dificultats enormes. El basc fa més de quatre segles que reula. El cert és que al País Basc també identifiquen molt la nació amb l'adhesió a la llengua. També ens passa això a nosaltres. Tenim molta gent que diu «jo sóc català i vull ser-ne», però no parla català. Aquesta gent forma part de la nació o no? És clar que sí, però no d'una manera completa. Cal tenir la voluntat de conèixer la llengua i de fer-la servir; ja ho deia Rovira i Virgili.

Joaquim Arenas a casa seva (25-6-2015)
Foto: Agnès Toda

La conjuntura actual fa que el català del Principat rebi nombrosos atacs: un dels casos és la normalització lingüística a l'escola. Feu-nos cinc cèntims de què s'entén per normalització i per què, a vegades, s'ataca sense saber gaire bé de què es tracta.

La normalització lingüística no és altra cosa que fer normal l'ús del català en qualsevol àmbit de la societat, i lògicament inclou l'ensenyament en tots els seus graus i nivells. El que hi ha d'innovació plena en aquesta qüestió és el model propi d'escola, catalana en llengua i continguts. Es va començar a impulsar aquesta idea des de la DEC d'Òmnium Cultural, en els primers anys setanta: una escola catalana per a tots els nens, fos quina fos la parla familiar. En arribar l'autonomia l'any 1978, la Generalitat no sols va acollir l'estructura

de classes de català de l'Òmnium —professorat, mètodes, etc.— sinó que també va fer seu aquest model que molts pares, fins i tot els castellanoparlants, demanaven. Va ser un exemple de reconeixement per part del Govern català de la feina feta durant la resistència, i es va evitar encertadament fer foc nou, sense menystenir allò que ja existia.

Un dels objectius pedagògics de l'escola catalana és que tots els nens adquireixin els mateixos instruments per a desenvolupar-se amb les mateixes possibilitats de futur. De fet, passava que en arribar a l'escola uns nens ja empraven dues llengües —el català i el castellà— i que uns altres solament en coneixien una, el castellà, perquè el parlaven a casa. En aquestes condicions era difícil, per no dir impossible, assolir l'objectiu plantejat fent tan sols les classes obligades per llei en català. Aleshores, després d'analitzar els resultats escolars i de constatar que els nens castellanoparlants que feien més assignatures en català obtenien millors resultats, i de conèixer les experiències al Quebec i als Estats Units dels programes d'immersió lingüística en els quals l'escola ofería la possibilitat d'aprendre més eficaçment una nova llengua; davant d'això ens vam posar en contacte amb el Quebec i amb els recercadors d'aquesta nova modalitat d'aprenentatge de llengües tant estrangers de prestigi —Cummins, Lambert, Pearl— com els professors d'universitats catalanes. Vam veure clar que per a obtenir els resultats desitjables s'havia d'optar per la immersió lingüística.

És per això que a vostè l'anomenen el pare de la immersió lingüística a Catalunya?

M'ho diuen; però, com pot veure, jo no vaig inventar res; el que vam fer, des del Servei d'Ensenyament del Català de la Generalitat, va ser conèixer aquestes tècniques d'aprenentatge lingüístic, adaptar-les i impulsar un programa d'immersió que servís eficaçment el projecte educatiu del nostre país. I, com molt bé diu Joan Triadú, l'adopció de la immersió lingüística a les escoles de Catalunya ha estat el fet educatiu més rellevant de Ramon Llull ençà, perquè ha estat una intervenció pedagògica que ha fet possible la incorporació de milers d'infants, de parla familiar no catalana, a l'escola catalana en llengua i continguts, tot guanyant competència en una nova llengua, sense perdre la llengua parlada a casa.

Així, doncs, la immersió aplicada a les nostres escoles és una còpia total del Quebec?

No és així exactament. Al Quebec fan el seu model d'immersió i en van ser pioners; nosaltres l'hem adaptat a les necessitats d'un país i d'una societat en un moment determinat de la nostra història. Al Quebec, per exemple, van treballar els aspectes científics quant a la psicopedagogia i la psicolingüística; en canvi, no van insistir tant en la metodologia i la didàctica, que per a nosaltres han estat imprescindibles i han constituït una font de millora i d'innovació.

La singularitat de la immersió a Catalunya ve donada per l'abast que va tenir, i pel que va suposar d'integració de tota la població. La complexitat i el volum del nostre programa d'immersió només s'entén en el marc d'una obra de govern i, si es va poder fer, va ser perquè hi havia un govern que el

Joaquim Arenas en el jardí de casa seva
Foto: Agnès Toda

creia necessari per a canviar la dramàtica situació lingüística que ens havia deixat el franquisme. En canvi, quan la situació política va canviar, la immersió va anar bastant en orris. Des del 2004, es va voler canviar tot i es va prioritzar la «cohesió» per atendre els alumnes estrangers, disminuint l'atenció als aprenentatges i usos lingüístics, que són a parer meu el veritable factor de cohesió i integració. Es va recular molt i encara en patim les conseqüències, perquè la immersió és una cosa molt delicada, que s'ha de practicar amb qualitat: amb assessorament a l'aula, amb formació contínua, amb avaluació contínua dels alumnes —per veure si guanyen o si perden competència—, i això s'ha de fer sempre amb materials de primera qualitat.

Quan jo vaig ser al Quebec vaig portar concrecions didàctiques que havíem elaborat a Catalunya; els van estar mirant i van quedar extraordinàriament sorpresos per l'excel·lència del material fet aquí: per la seva qualitat, pel seu abast i diversitat —n'hi havia en aquell moment, i suposo que continua essent així, per a nens sords-muts, per a nens cecs.

Si la qualitat és tan alta, com és possible que se'n faci una lectura negativa?

No podem dir que a Catalunya i als altres Països Catalans se'n faci una lectura negativa. Una altra cosa és la lectura que se'n pugui fer a la resta de l'Estat per part de sectors no afectats directament i interessats políticament. També cal recordar la lectura altament positiva que en fan organismes oficials europeus i internacionals.

Joaquim Arenas en un moment de l'entrevista
Foto: Agnès Toda

En general, la població catalana, crec que és majoritàriament favorable a la immersió escolar. Són poquíssims els pares que demanen l'ensenyament en castellà per als seus fills en els primers nivells de l'ensenyament, i no tinc clar que en demanar-ho facin res de bo per als seus fills; més aviat al contrari. Tampoc no tinc clar que ho facin per motius estrictament educatius; cal dir que en aquesta qüestió hi ha un cert entabanament polític o un prejudici. No cal dir que solament així es pot entendre que hi hagi pares que abans de plantejar a l'escola dels seus fills el problema que creuen tenir amb el català prefereixen recórrer als tribunals per denunciar-ho, gastant diners i energies per a obtenir sentències contràries al model escolar català que ells molt particularment rebutgen.

Objectivament, per a rebutjar el model escolar i la immersió lingüística que el fa possible per a tothom, cal atendre als resultats escolars obtinguts pels alumnes catalans en les proves estatals i internacionals que s'apliquen a la totalitat dels nostres estudiants. I aquí queda contrastat que el coneixement del castellà per part dels nens i nenes catalans és sovint superior al dels seus homòlegs de comunitats monolingües espanyoles. Per tant, quan es demana canviar el model lingüístic de l'escola no es fa per raons d'ineficàcia sinó per prejudicis o intencions poc confessables.

D'arrencada, el mal ve de l'estatus inadequat de què disposa el castellà a Catalunya, segons la Constitució espanyola, i que és més un llegat de la «victòria franquista» que no pas un producte de la transició.

Hi ha certa gent, però, encara que sigui poca, que té la voluntat de qüestionar o malentendre el plantejament de la immersió.

És evident que l'enorme pressió dels mitjans de comunicació espanyols sobre la qüestió lingüística catalana fa una tasca de fons en determinades persones, i els fa veure estranya una cosa ben natural, que és que la llengua de l'ensenyament sigui la llengua del país, no una llengua imposada per l'Estat. Qui nega que Catalunya és una nació nega també que tinguem dret a disposar d'una escola en català per a tothom, encara que també tothom tingui l'obligació d'aprendre i saber la llengua de l'Estat en aquesta escola, tal com diu la Constitució.

Això fa que de tant en tant hi hagi pares que posen en dubte que l'escola a Catalunya funcioni en català i que determinin, degudament assessorats i orientats, d'acudir als tribunals per aconseguir una singularitat que distingeixi negativament els seus fills dels seus companys de classe. I el que resulta més inexplicable encara és que la justícia emeti sentències que perjudiquen una majoria per afavorir una minoria. Per exemple, recentment, al col·legi Santa Anna de Mataró dos alumnes han demanat tenir més assignatures en castellà —sense tenir en compte si en sabien prou o no— i, segons la sentència favorable obtinguda, els altres 24 nens també han d'incrementar les classes impartides en castellà sense voler-ho, havent d'aguantar aquesta situació forçada. Per uns pocs, reben tots. És absolutament injust. Això només pot passar en un país que no té un estat propi i que suporta la ineficàcia d'un estat com l'espanyol.

Com s'expliquen aquests atacs a l'escola catalana en comparació amb la situació al País Valencià, per la qual cada any milers de famílies demanen l'escola en valencià sense obtenir-la?

No és explicable ni raonable; es tracta d'una situació política determinada, que és diferent al País Valencià, a les Illes, a l'Aragó i a Catalunya. No podem oblidar mai que som un poble esquarterat administrativament i política. És un fet lamentable que milers d'alumnes no hagin pogut obtenir plaça per a gaudir del valencià com a llengua a l'escola, tot i haver-ho sol·licitat explícitament. Cal preguntar-se el perquè d'aquesta obsessió per la llengua. La resposta és simple: perquè els nostres adversaris, els adversaris de la nació catalana, saben molt bé que la llengua és la clau de la llibertat. Ja ho deia Àngel Guimerà: «La clau de la llibertat dels pobles sotmesos és la llengua.» I per això és el primer que persegueixen.

S'acaba de fer una prova als advocats que han d'exercir a Catalunya, i no se'ls ha deixat fer en català. Per què, això? Perquè saben que si es manté la llengua es manté la nació.

Els governs del País Valencià i de les Illes, fins a les darreres eleccions municipals i autonòmiques, han estat sotmesos a la direcció del Govern espanyol, els membres del qual pertanyen a un partit que d'una manera explícita ha actuat contra la llengua i la nació catalanes. El retrocés que han experimentat l'ús i el coneixement del català en aquests ter-

ritoris serà difícil de superar. Tanmateix, un nou alè s'ha instaurat en les institucions, que promet un tracte just per als seus ciutadans i un major respecte a la cultura i als valors de què són portadors.

Com es pot combatre, tot això?

Només hi ha una forma de combatre una situació injusta políticament, i és actuar políticament amb contundència, si es pot. Si no s'ha actuat de tal forma significa que la gent ja no és capaç de reaccionar davant la manipulació. La resposta ha de ser una resistència total, com ho van fer els mestres i els pares d'escola de Mallorca. I després actuar en conseqüència a l'hora de les eleccions. Cal dir que és un èxit esclatant que després de tants anys amb uns mitjans de comunicació absolutament manipulats i obedients als poders fàctics locals, molt sovint clarament espanyolistes, el poble hagi estat capaç de reaccionar i hagi votat alternatives contundents per al canvi. En els resultats de les darreres eleccions, els partits polítics que es proposaven aniquilar el català han perdut, i a Catalunya darrerament els grups polítics que representen el Govern espanyol també han perdut, perquè hi ha coses que són insostenibles. Això obre esperances per al futur.

Tornant a la qüestió lingüística.

Quin balanç en podem fer?

Al Principat hi ha un altíssim coneixement de la llengua: el 94% entén la llengua, el 84% la sap parlar i el 68% la sap escriure. Per tant, de coneixement estem bé. La immersió ha fet la seva funció. La immersió no ha fracassat, però la immersió amb la intenció d'escola catalana ha quedat mancada, perquè no tan sols ens proposàvem que se sabés català sinó que també preteníem que se n'incrementés l'ús.

L'ús s'ha de poder tenir com un exponent del fet que una llengua es coneix. Què en farem, del fet que el sàpiguen parlar el 80%, si no l'usen? Què ha fallat aquí? Hi ha hagut uns factors externs que han anat laminant contínuament les possibilitats de l'escola de passar a l'ús de la llengua. La immersió com a tècnica pedagògica ha salvat el coneixement del català, però no ha produït un increment de l'ús suficient. En algunes escoles s'ha aconseguit incrementar-ne l'ús, però en la majoria no.

Després d'uns anys de liquidar el Servei d'Ensenyament del Català, això ha anat a la deriva total.

Es pot reconduir?

Sí, però és molt difícil, perquè la pertinença a l'Estat espanyol ens sotmet a unes lleis i arriba un moment que l'escola necessita, per a fer-ho bé, serenitat. Per tant, ha fallat la immersió? No. Ha fallat l'escola en català? En part sí, perquè no s'ha incidit prou en l'ús del català, que era la pedagogia a aplicar posteriorment a l'aprenentatge.

¿És cert el que és diu que s'han guanyat les aules, però que s'ha perdut el patí?

Penseu que, aquí, qualsevol acció a favor de la llengua que sigui profunda provoca un escàndol terrible. Per tant, els governs han d'anar en compte, perquè més val fer un apre-

nentatge bo amb l'esperança que es pugui completar amb l'ús. Per exemple, en un centre de secundària un professor es va riure públicament d'un alumne perquè parlava en català, o bé a un se li pot dir «*catalán de mierda*» i no passa res; però un cas a la inversa causaria un gran terrabastall mediàtic i polític. Davant d'això tothom es veu amb l'obligació d'actuar amb una gran prudència. Una prudència que ens pot fer traïdors.

Per tant, jo crec que hi ha hagut un desencís. Aquell alè, aquella inquietud per la llengua s'ha perdut en gran mesura. Ja ho deia el pedagog Torroja: a tal tractament de la llengua, tal escola; és a dir, una escola que no tingui per eix vertebrador la perfecció de la llengua amb la qual són tractats els alumnes, no pot fer ciutadans plenament competents en aquesta llengua.

La feina de la inspecció, com ha actuat al respecte?

L'any 1978 es va introduir el català obligatòriament a l'escola. Es va parlar amb els inspectors que hi havia en aquell moment a Catalunya, majoritàriament castellanoparlants, i se'ls va dir que eren uns funcionaris, i ells ho van entendre: eren funcionaris i havien de fer la seva funció. De tota manera, des dels anys anteriors, el català ja s'anava ensenyant en algunes escoles del país i en general la inspecció havia mantingut un paper prudent de permissió.

La situació legal del català a l'escola, obtinguda des del Reial Decret de 1978, feia més fàcil el seu paper; en pocs anys la llengua prohibida va passar a ser tolerada, i a partir dels traspassos de competències a la Generalitat passaria a ser impulsada per l'Administració educativa; i, per tant, per la inspecció. Es tractava d'un cos de funcionaris obedients a la llei i, per tant, no podien anar obertament contra la normativa. El que podia ser més difícil era que els inspectors s'impliquessin activament a impulsar el català.

De tota manera, a partir de 1982 a la Generalitat es va fer una convocatòria per a seleccionar inspectors, i s'hi van incorporar un bon nombre de catalans, més compromesos amb el procés de normalització escolar. A part, jo vaig organitzar un grup d'assessors, eren uns seixanta, i anaven per tots els instituts i escoles i impartien uns seminaris de formació al migdia en què formaven els mestres. Així, entre els inspectors i els assessors es potenciava el català.

Contra el que es podia pensar en un principi, es va anar trenant una bona col·laboració entre el SEDEC i la inspecció; no endebades els dos primers caps del servei foren inspectores d'ensenyament. Els moments de major incidència van gaudir d'una gran complicitat, i això va fer possible actuar en les zones sociolingüístiques més dures, com ara Santa Coloma de Gramenet, l'Hospitalet de Llobregat, és a dir, el cinturó de Barcelona; i això va durar fins al 2003.

El coneixement del català del professorat és el correcte?

El professorat hauria de tenir el certificat D, i abans d'aprovar les oposicions hauria de passar un any de pràctiques; i si no aprova aquest any de pràctiques no pot ser mestre a Catalunya. Per a un nen el reconeixement i l'exemple són molt importants. Si aquell que ha de ser el seu exemple no ho

fa com pertoca, no podem anar bé. Mentre els estudiants del grau de mestre d'infantil i primària dels centres universitaris de Catalunya parlin, dins el mateix centre, habitualment en castellà per a relacionar-se, com podran ser bons educadors de l'escola catalana?

Estem, però, en una situació econòmica molt complicada, que fa que a l'hora de repartir s'hagi d'apuntar molt bé. Suposem que diem que s'ha de tenir el certificat D; això implica una quantitat terrible de docència a pagar... I no tot es pot fer. Però unes persones que no parlin bé en català no poden ser mestres a Catalunya. No es pot fer escola catalana amb uns mestres que parlen castellà entre ells. A més, hi ha una falta de cultura catalana extraordinària, perquè també hi ha una falta de cultura en general. Saber qui era Carles Riba o qui va inventar el submarí... això molts no ho saben i, per tant, no ho poden transmetre; per més didàctica positiva que es faci sense contingut, malament rai; va ranca.

Els nostres alumnes quan surten de les escoles han de tenir una formació tal que quan vagin a l'estranger portin la representativitat de Catalunya. Això no vol dir que hagin d'anar amb la bandereta sempre, però sí que quan els parlin de Comenius puguin dir que s'inspirava en Lluís Vives, que era un català de València. I aquesta profunditat de cultura, avui, no existeix.

S'han de canviar els plans. Gerry Adams va dir que l'escola és allò que deixa petja per a tota la vida, igual que un bon mestre et marca per a tota la vida, fins i tot per a l'eternitat. Aquí tenim molt bons mestres, mestres conscients, però també tenim una part de fluïdesa i de confusió.

En una futura República Catalana, com ha de ser l'ensenyament de la llengua catalana? I el de les altres llengües?

Veig l'escola amb el català com a llengua base d'aprenentatge, vehicular i de cultura escolar, amb un currículum que faci en l'ensenyament obligatori ciutadans que dominin bàsicament dues llengües més: l'anglès i/o el castellà a triar com a primera llengua estrangera, i una tercera llengua estrangera que, per als alumnes d'origen estranger, podria ser la llengua de la família: l'urdú o l'amazig, per exemple. Caldrà una organització flexible que permeti aquesta darrera proposta, que implica potenciar el valor de l'actual diversitat lingüística. Perquè la gran qüestió de la cultura catalana passa per tenir en compte la premissa «do ut des»: dóna perquè et donin. És a dir, nosaltres ens hem d'obrir a totes les cultures, en el sentit de considerar-les configurades per catalans: si fa vint anys que són aquí i van a votar, però continuen parlant amazig, els hem de considerar d'aquí; i aquesta recepció tindrà una correspondència: per a tothom la cultura i la llengua serà la catalana.

¿Despreocupar-nos, en part, de la llengua pròpia ens permetrà de ser més hàbils/oberts en l'adquisició d'altres llengües?

Aquesta pregunta és un parany. Les llengües que hom aprèn es van elaborant a partir d'un primer aprenentatge lingüístic, que és la llengua vehicular i base de tot aprenentatge. Si no es disposa d'una bona base, no es pot bastir l'edifici lingüístic que ens cal tenir en els temps actuals. Justament saber bé la llen-

gua pròpia de l'educació és l'única manera de poder arribar a dominar-ne d'altres. Una cosa és la competència lingüística i una altra la competència plurilingüe. La competència lingüística és amb la llengua pròpia. S'ha de saber molt bé, però molt bé, català i no pot ser que en un text de nou línies d'un mestre hi hagi dotze faltes d'ortografia. Ni cap. Una altra cosa és la competència plurilingüe; s'ha de crear un ambient en el qual no siguin estranyes les llengües. No cal que s'hagin de fer més hores a les escoles, però sí que s'ha de facilitar el contacte amb les llengües. Si volem fer de Catalunya un país millor, caldrà que els nostres conciutadans siguin capaços de comunicar-se si més no en tres llengües i que puguin aprendre'n com més millor per a projectar-se en aquest món global on viuran.

Sigui com sigui, l'escola no ho és tot. Què hem de fer més enllà de l'escola?

L'enfocament actual de la llengua en la societat ha de ser que el català esdevingui la llengua amb la qual s'executi qualsevol acte de referència. Tot el que és cultura catalana ha d'anar agombolat en català, i el català ha de ser un instrument de traducció, perquè és la llengua que ens ha de fer de pont a la cultura universal. Per tant, la llengua de la futura República Catalana ha de ser el català, dintre la diversitat; la llengua catalana ha de ser l'única oficial. El castellà, al seu torn, per la seva presència a Catalunya, ha de ser una llengua que tingui un tractament considerat; és a dir, ha de ser una llengua tutelada, que cap dels catalans que la parla en aquests moments no pugui ser discriminat per aquest fet. El que no podem fer és patir el que ja hem patit: la cooficialitat. Aquesta situació entre dues llengües de tan diversa expansió i ús esdevé letal per a la llengua minoritzada, és a dir, per al català.

Què hem d'esperar de la sobirania?

Esperem que la sobirania ens doni de debò el dret a decidir sobre el sistema educatiu. Tenim història, tenim tradició pedagògica, tenim experiència, tenim models... Només cal exercir i executar el que el poble català decideixi. No ens mereixem això que ens passa: tenir un sistema educatiu aliè als principis i als interessos del poble català, que en els anys de govern autònom s'ha anat bastint enmig de polèmiques, d'imposicions, de frustracions. Mentre hem estat sota el jou de l'Estat espanyol no hem pogut fer res de definitiu ni de seriós en educació. ♦

